

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра українознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан

Філософського факультету

Іван САРЦЕНКО

“ ” 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

_ Теорія націоналізму _

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти перший бакалаврський

Галузь знань _____
(шифр і назва)

Спеціальність _ _____
(шифр і назва)

Освітня програма _____
(шифр і назва)

Спеціалізація _____
(шифр і назва)

вид дисципліни __ за вибором _____
(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ міжфакультетська _____

2023_ / 2024__ навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою
філософського факультету

від «16» червня 2023 року _протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Чугуєнко Михайло, кандидат філософських наук, доцент
кафедри українознавства.

Програму схвалено на засіданні кафедри українознавства
від “12” червня 2023 року протокол № 11

В.о. завідувача кафедри

В'ячеслав ПОТОЦЬКИЙ

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського
факультету

Протокол № 10 від 14 червня 2023 року

Голова науково-методичної комісії
філософського факультету

Сергій ГОЛКОВ

(підпис)

ВСТУП

Програму навчальної дисципліни “Теорія націоналізму” складено відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки перший бакалаврський напрям підготовки усі факультети

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета курсу – знайомство з теоріями націоналізму, розуміння специфіки їх виникнення, розвитку, місця в європейській та світовій інтелектуальній історії.

1.2 Завданнями курсу є опанування міждисциплінарних підходів, звернення до історії ідей, політичної філософії, етнології, політичної історії та психології, ментальності, а також феномен прикордонної культури.

У ході вивчення дисципліни мають сформуватися такі загальні та спеціальні компетентності/

Відповідальність, турбота про якість роботи, що виконують КСО.02

Працездатність, здатність до самовдосконалення КСО.08

Креативність, здатність до системного мислення КСО.09

Дисциплінованість КСО.10

Здатність до критики й самокритики, толерантність КСО.11

Базові знання основ філософії, психології, історії, культурології, правознавства, релігієзнавства, логіки, соціальної антропології, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до естетичних та громадянських цінностей та уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності КЗН.01

Здатність до дослідницької роботи КІ.01

Здатність до роботи в команді КІ.02

Грунтовна підготовка з соціально-філософських, соціально-психологічних, соціально-економічних та історичних дисциплін КЗП.02

1.3. Кількість кредитів 3

1.4 Загальна кількість годин 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-3-й	
Семестр	
4-6-й	
Лекції	
28 год.	
Практичні, семінарські заняття	
год.	
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
62 год.	
Індивідуальні завдання	

1.6. Заплановані результати навчання

У результаті вивчення курсу студенти повинні **знати**:

- основні поняття та терміни теорії націоналізму;
- основні етапи розвитку теорій націоналізму;
- особливості теоретичних парадигм вивчення феномену націоналізму;

вміти:

- аналізувати літературу з теорії націоналізму та історії Слобідської України;
- зіставляти та критично аналізувати теорії націоналізму;
- аналізувати факти та явища, що відбувались на території краю на різних етапах його історичного розвитку.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Вступ. Теорії націоналізму: загальна характеристика курсу.

Актуальність вивчення теорій націоналізму в сучасних умовах. Предмет і завдання курсу. Методологічні підходи та стратегії. Поняття нації та його теоретичне прояснення.

Розділ 1. Націоналізм і традиціоналізм.

Тема 1. Передісторія націоналістичних ідеологій.

Традиційне і модерне як опозиція.

Співвідношення етнічної (традиційної) й національної (модерної) ідентичності: спільне і відмінне.

Проблема домодерного націоналізму. Нації до націоналізму чи націоналізм до нації?

Націоналізм і релігія. Єврейський протонаціоналізм та «релігійна матриця» націоналізму. Еліно-римський патріотизм і «полісна матриця» націоналізму.

Націоналізм у посткласичну добу. Чи існував націоналізм у добу Середньовіччя? Сучасний медієвалізм і націоналізм.

Націоналізм усучасній традиціоналістичній лумці. Християнський націоналізм. Націоналізм і неоязичництво.

Розділ 2. Націоналізм і модернізм.

Просвітницькі, романтичні та соціал-дарвіністські теорії нації та націоналізму (кінець 18-початок 20 ст.).

Марксизм і національне питання. Розробка теорії національних відносин та культурно-національної автономії в працях теоретиків «австро-марксизму». Критика соціально-економічного редуccionізму марксистської теорії національного питання. Амбівалентність ставлення марксистів до націоналізму. Націоналізм і расизм у марксизмі.

Виникнення модерного націоналізму.

Французький «інтегральний націоналізм» у першій половині ХХ ст.

Концепція «Консервативної революції» та її вплив на сучасний націоналізм.

Націоналізм і тоталітаризм. Італійський фашизм та традиції Рісорджемента. Німецький націонал-соціалізм у контексті «Німецького руху». Концепції «вічного фашизму» та «фашизму як стилю».

Український націоналізм у першій половині ХХ ст. та часи «Холодної війни»

Націоналізм і теорії модернізації. «Технонаціоналізм».

Ліберальна критика націоналізму.

Біопримордіалізм і перенніалізм.

Розділ 3. Націоналізм та глобалізм.

Глобалізм і концепція зіткнення цивілізацій».

Конструктивістська парадигма. «Уявлені спільноти».

Критика конструктивізму з позиції етносимволізму.

Постколоніалістська критика націоналізму.

Гібридність проти націоналізму.

Критика націоналізму з позицій «Студій підлеглих».

Націоналізм і інтеграційні процеси в Європі та світі.

Націоналізм і постмодерністська культура.

Націоналізм з точки зору гідеології ендеру

Націоналізм і сучасна демократія. «Банальний націоналізм».

Сучасні трансформації націоналізму в умовах міграцій та «культурних війн».

Філософські підстави сучасного радикального націоналізму. «Акселераціонізм».

«Популізм» і націоналізм у сучасній Європі та світі.

Сучасний націоналізм і війна.

Перспективи націоналізму в майбутньому постгуманістичному світі.

«Дігитальний націоналізм».

Підсумки курсу.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма					Заочна форма						
	Усього	У тому числі					Усього	у тому числі				
		Л	П	Л	І	ср		Л	П	Л	І	ср
Розділ 1. Націоналізм і традиціоналізм.												
Вступ.	2	2										
Тема 1. Націоналізм і релігія.	20	4			16							
Тема 2. Націоналізм у сучасній традиціоналістичній лумці.	8	2			6							
Разом	30	8			22							
Розділ 2. Націоналізм і модернізм.												
Тема 3. Просвітницькі, романтичні та соціал-дарвіністські теорії нації та націоналізму (кінець 18-початок 20 ст.)	12	2			10							
Тема 4. Тоталітаризм і націоналізм.	8	4			4							
Тема 5. Модернізм і примордіалізм.	10	4			6							
Разом	30	10			20							

Розділ 3. Націоналізм та глобалізм.

Тема 6. Націоналізм і глобальні виклики.	6	2			4						
Тема 7. Націоналізм, демократизація й «культурні війни»	20	6			14						
Тема 8. Сучасний націоналізм і війна.	6	2			4						
Разом	32	10			22						
Усього годин	90	28			62						

4. Теми семінарських занять

Не передбачено

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Вплив Американської та Французької революцій на європейську етнополітичну думку.	4
2	Концепція «Консервативної революції» (А. Молер) та її критики.	8
3	Ганс Кон про західний і східний націоналізм.	2
4	Гатчісон про культурний та політичний націоналізм	2
5	Новітні концепції "старих і нових" націй (Г'ю Сетон-Уотсон).	2
6	Чорний націоналізм". Конструювання "чорних ідентичностей"..	4
7	Український націоналізм 20-40-х рр. на західноукраїнських землях: провідні теоретики та їх ідеологічні концепції (Д.Донцов, В.Липинський, Ю.Липа, В.Мартинець, М.Сциборський, Ю.Вассиян, П.Полтава).	20
8	Чи можливий ліберальний націоналізм? (Анджей Валіцький).	2
9	Ідеологічні течії сучасного націоналізму.. схожість та відмінності.	18
	Разом	62

6. Індивідуальне навчально - дослідне завдання

Не передбачається.

7. Методи навчання

Інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемного викладу, евристичний, дискусійні. Методи роботи в умовах дистанційного та змішаного навчання: за умов

впровадження карантинних та інших обмежень лекції і семінарські заняття проводяться в он-лайн режимі із застосуванням платформи ZOOM. Видами навчальної діяльності є: відеоконференції, відповіді на питання в чаті. За умов змішаного навчання семінарські заняття, написання контрольної та екзаменаційної роботи проводяться аудиторно.

8. Методи контролю

Оцінка успішності знань студентів здійснюється у формах поточного контролю (виступи на семінарах, контрольні письмові роботи, усного опитування) і підсумкового письмового екзамену. У зв'язку з запровадженням змішаного навчання контроль здійснюється через систему дистанційного навчання Google Classroom у формі тестових та письмових робіт.

Студенти зобов'язані дотримуватись **принципу академічної доброчесності** як у тому, що стосується самостійного виконання навчальних завдань, так і необхідності посилатись на використанні джерела та літературу.

Критерії оцінки знань студентів при вивченні дисципліни.

Для оцінки знань студентів використовують такі форми контролю: поточний, контрольні роботи та екзамен.

Поточний контроль знань студентів здійснюється під час проведення семінарських занять протягом семестру і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Оцінюється рівень знання студентами першоджерел, наукової літератури, уміння логічно та послідовно виступати під час обговорення питань плану семінарського заняття, ставити та відповідати на запитання. Студент може набрати від 1 до 40 балів за роботу на семінарах протягом семестру.

Підсумковий контроль знань студентів проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни у формі письмового заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни, і в терміні, встановлені навчальним планом. Екзаменаційні білети включають три питання: перше і друге спрямовані на встановлення рівня загальної теоретичної підготовки студента і оцінюються максимально по 12 балів кожне; третє передбачає уміння аналізувати документи та літературу, максимальна оцінка – 16 балів. Рівень знань на екзамені оцінюється:

37-40 балів, якщо студент дав правильну та повну відповідь на всі три поставлених питання, міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, демонструє вміння пов'язувати події минулого із сучасним розвитком, логіку та аргументованість викладення (наведення прикладів, аналогій, знання головних дат з історії України), вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем;

32-36 балів ставиться студенту, якщо він відповів на всі три запитання, добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел, аргументовано викладає матеріал, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

27-31 ставиться студенту у випадку, якщо він відповів на всі три запитання, в основному опанував теоретичні знання з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але відповідь є недостатньо аргументованою, виявляє неточності, невміння оцінювати факти та явища;

21-26 балів ставиться, якщо всі три питання розкриті неповно та/або логіка відповідей вимагає істотного виправлення;

1-20 балів студент отримує, якщо у відповіді не розкриті по сутності всі три питання, продемонстровано недостатнє знання фактичного матеріалу, наукових визначень, відсутні посилання на першоджерела та рекомендовану наукову літературу;

0 балів студент отримує в разі відсутності відповідей на питання екзаменаційного білету.

Здобувач освіти не допускається до сесії, якщо він/вона не набрав/набрала упродовж семестру 10 балів.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота												Разом	За лік	Сума
Розділ 1				Розділ 2				Розділ 3				60	40	100
T1	T2			T3	T4	T5		T6	E7	T8				
5	5			5	10	5		10	10	10		60	40	100

T1, T2 ... T5 – теми розділів.

Шкала оцінювання

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	Для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	Зараховано
70-89	
50-69	
1-49	Не зараховано

10. Рекомендоване методичне забезпечення

Базова література

Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ, 1999

Націоналізм: Антологія. Київ, 2001

Національна ідентичність: Хрестоматія / Упоряд. Воропай Т.С. Харків, 2002

Допоміжна

Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму.-2-ге вид. Київ, 2001

Берлін Ісая Чотири есе про свободу. Київ, 1994

Бочковський О. Вступ до націоналізму. Мюнхен, 1992.

Бочковський О. Вибрані праці і документи. Київ, 2020. Т.3

Донцов Д. Геополітика. Харків, 2021

Донцов Д. Націоналізм. Київ, 2014

Канигін Ю., Ткачук З. Українська мрія. Київ, 1996

- Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ, 1999
- Княжинський А. Дух нації. Соціологічно-етнопсихологічна студія. Нью-Йорк, Філадельфія, Мюнхен, 1959
- Кулик В. Український націоналізм у незалежній Україні. Київ, 1999.
- Липа Ю. Призначення України. Львів, 1992.
- Липинський В. Листи до братів-хліборобів (Про ідею і організацію українського монархізму). Писані 1919-1926. Відень, 1926.
- Мартинець В. За зуби і пазури нації. Париж, 1937.
- Міхновський М. Самостійна Україна. Львів, 1991
- Націоналізм: Антологія. Київ, 2001
- Національна ідентичність: Хрестоматія / Упоряд. Воропай Т. Харків, 2002
- Попович Дамаскин Християнський націоналізм. Б.м., 1956.
- Рудницький С. До основ українського націоналізму. Прага, Відень, 1923.
- Рудницький С. Чому ми хочемо Самостійної України. Львів, 1994.
- Русов Ю. Душа народу і дух нації. Філадельфія, 1948
- Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Київ, 1994
- Сміт Ентоні Націоналізм. Теорія, ідеологія, історія. Київ., 2004.
- Старосольський В. Теорія нації. Відень, 1921
- Свідзинський А. Це складне національне питання. Київ, 1994
- Сосновський М. Дмитро Донцов. Політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму. Нью Йорк, Торонто, 1974
- Свідзинський А. Це складне національне питання. Київ, 1994
- Старосольський В. Теорія нації. Відень, 1921
- Стебельський Б. Світоглядові аналогії та розбіжності теоретиків українського націоналізму. Ідеї і творчість. Зб. статей та есеїв. Торонто, 1991
- ШпУкраїнська ідея. Історичний нарис. Київ, 1995
- Хвильовий М. Твори. Київ, 1990. Т.2
- орлюк Р. Комунізм і націоналізм: Карл Маркс проти Фрідріха Ліста. Київ, 1998.
- Щербаківський В. Формування української нації. Нарис праісторії України. Нью Йорк, 1958
- Armstrong J.A. Ukrainian nationalism.-3-ed. Englewood, 1990

11. Інформаційні ресурси

- <https://asen.ac.uk/>
- Anthony Smith – Ernest Gellner: The Warwick Debates. 1995.
- <http://www.lse.ac.uk/collections/gellner/Warwick0.html>
- <http://theriskyshift.com/2012/04/introduction-to-nationalism-theory-html/>
- http://www.colorado.edu/geography/class_homepages/geog_4712_s11/geog4712_S11/materials_files/Theories%20of%20Nationalism.pdf
- <http://www.sciencespo.fr/cei/sites/sciencespo.fr.cei/files/qdr10.pdf>
- <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.134.2256&rep=rep1&type=pdf>
- https://www.fpzg.unizg.hr/images/50015515/Theories_of_Nationalism.pdf